บทที่ 2
หลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการวิจัยเรื่อง "การศึกษาแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพรถโดยสารขนาดเล็กในมหาวิทยาลัยนเรศวร" ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร ตำรา และทฤษฎีต่างๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ

ในการลงทุนประกอบธุรกิจใดๆก็ตาม สิ่งที่ผู้ลงทุนต้องการก็คือผลกำไรจากการลงทุนนั้นๆ และด้วยเหตุผลการลงทุนต่างๆ ต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมาก เงินลงทุนนี้อาจจะได้จากเงินลงทุนของตัวเองหรือมาจากการกู้ยืมเงินโดยเอาทรัพย์สินของตนเป็นประกัน ดังนั้นผู้ที่จะลงทุนในกิจการใดๆก็ตาม ก็ย่อมจะมีการวางแผนโครงการและการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการอย่างละเอียดรอบคอบ ทั้งนี้เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าวหรืออย่างน้อยที่สุดเพื่อลดความเสี่ยงต่อความล้มเหลว หากทำการศึกษาวิเคราะห์โครงการแล้ว ได้ผลว่าโครงการนั้นไม่สามารถดำเนินการได้แล้ว โครงการนั้นก็จะไม่สามารถที่จะดำเนินการได้อย่างมีผลกำไร

ความล้มเหลวในการดำเนินงานต่างๆของโครงการหมายความว่าโครงการนั้นๆ ไม่สามารถที่จะสร้างผลกำไรให้ได้ตามระยะเวลาที่สมควร ถ้าเรามาพิจารณาศึกษาแต่ละโครงการที่ประสบความล้มเหลว จะพบว่าปัญหาต่างๆ หรือสาเหตุ มาจากปัจจัยต่อไปนี้ คือ

1. ไม่สามารถขายสินค้าหรือการให้บริการได้ในปริมาณที่พอเพียงในราคาที่พอสมควร
2. ไม่สามารถควบคุมค่าใช้จ่ายในการผลิต
3. ไม่สามารถเพิ่มเงินทุนหมุนเวียนให้เพียงพอต่อความต้องการ
4. สาเหตุอื่นๆ

สาเหตุดังกล่าวทั้งหมดนี้เกิดขึ้นเนื่องจากการขาดความเข้าใจ การดำเนินการของโครงการนั้นๆอย่างแท้จริง มิได้มาจากสาเหตุอื่นๆ ที่อยู่เหนือควบคุมของฝ่ายบริหาร การขาดความเข้าใจในการดำเนินงานในโครงการจะเป็นสาเหตุพื้นฐานของความล้มเหลวในกิจการ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในการดำเนินงานและเล็งเห็นเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตได้ ถ้าหากจะลงทุนต้องศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ (Feasibility Study) ก่อนตัดสินใจลงทุนโครงการนั้น

2.1.1 ความหมายของการศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ

ความหมายของโครงการในที่นี้ คือ กิจการที่เกี่ยวข้องกับการลงทุนเพื่อผลิตสินค้าหรือบริการ โดยที่จะมุ่งหวังที่จะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในอนาคตจากการลงทุนนั้นๆในช่วงเวลาที่จะมีการการลงทุน ก่อนที่จะมีการตัดสินใจลงทุนในโครงการใดๆก็ตาม ผู้ลงทุนจะต้องพิจารณาดูว่าถ้าหากลงทุนไปแล้วผลประโยชน์ที่จะได้รับตอบแทนนั้นจะคุ้มค่าหรือไม่ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วผู้ลงทุนต้องการผลตอบแทนจากการลงทุนที่สูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ถ้าเป็นไปได้อย่างน้อยที่สุดก็จะต้องได้รับผลตอบแทนในอัตราที่ไม่ต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยต่ำสุดที่พึงพอใจ (MARR%) ถ้าหากนำเงินลงทุนนั้นไปกู้ หรือถ้าหาก ไม่ให้กู้นำไปฝากธนาคารก็ย่อมได้รับดอกเบี้ยเช่นกัน

วิธีการที่ผู้ลงทุนจะใช้เพื่อศึกษาวิเคราะห์ อันจะนำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ได้แก่การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ

การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ หมายถึง การศึกษาเพื่อต้องการทราบผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการของโครงการนั้น โดยพิจารณาจากการศึกษาด้านการตลาด วิศวกรรม และ การเงินของโครงการเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อช่วยประกอบกับการตัดสินใจของผู้ที่จะคิดที่ จะลงทุนในโครงการนั้นๆ ในการศึกษาดังกล่าวจะต้องบอกรายละเอียดและการวิเคราะห์สิ่งที่จำเป็น ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตรวมทั้งทางเลือกอื่น ของการผลิตด้วย นอกจากนี้จะต้องระบุกำลังการผลิตและสถานที่ตั้งของโครงการที่เหมาะสม การใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบใด มีค่าใช้จ่ายในการลงทุนเพียงไรและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ ทั้งนี้เพื่อจะได้ผลตอบแทนการลงทุนให้มากที่สุด

การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นเพียงขั้นตอนในระยะก่อนการลงทุนของวงจรพัฒนาโครงการ (Project develobment cycle) ซึ่งเป็นวงจรที่บอกถึงขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆ ในการบริหารโครงการเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่ความคิดที่จะมีโครงการจนกระทั่งระยะเริ่มดำเนินการผลิต

2.1.2 ขั้นตอนต่างๆในวงจรพัฒนาโครงการ แบ่งออกเป็นดังนี้

1. ระยะก่อนการลงทุน (Pre- investment phase) ได้แก่การศึกษาสถานการณ์ทั่วๆไป เพื่อดูว่าโครงการใดจะควรลงทุนทำ เมื่อเลือกโครงการได้แล้วจึงจะทำการศึกษาความเป็นไปได้ หลังจากนั้นจึงประเมินผลโครงการและตัดสินใจลงทุนต่อไป

2. ระยะลงทุน (Invesment phase) ได้แก่การออกแบบทางด้านวิศวกรรมต่างๆ การติดต่อทำสัญญา การก่อสร้าง การรับสมัครพนักงานและการจัดฝึกอบรบพนักงาน เป็นต้น

3. ระยะดำเนินการ (Operational phase) เป็นระยะสุดท้ายหลังจากที่ผู้ริเริ่มโครงการได้ลงทุนไปแล้ว หลังจากนี้ผู้ริเริ่มโครงการมีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามแผนและติดตามผลงานเป็นระยะๆ จนกว่าจะสิ้นสุดโครงการ

มูลค่าเพิ่มในโครงการเกิดขึ้นได้จากการใช้ทรัพยากรภายในโครงการเอง โดยจะแบ่งออกเป็น 2 ชนิดใหญ่ๆ คือ แรงงานและเงินทุน โดยโครงการนั้นคือ การลงทุนทางด้านการให้บริการรถโดยสารขนาดเล็ก หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า "รถส้ม" ซึ่งผลผลิตที่ได้คือ กำไรที่ได้จากการให้บริการ และ สวัสดิการแก่นิสิตและบุคลากรที่ได้ใช้บริการ ซึ่งมูลค่าเพิ่มจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ได้มาจากการใช้แรงงานและเงินทุนนั่นเอง

มูลค่าเพิ่มที่โครงการได้ให้ กับสังคมภายในมหาวิทยาลัย จะอยู่ในรูปของผลตอบแทนแทบทั้งสิ้นของปัจจัยการผลิต ซึ่งได้แก่

1. ผลตอบแทนทางด้านแรงงาน คือ ค่าแรง เงินเดือน สวัสดิการต่างๆ โบนัส ค่าประกันและเงินบริจาค

2. ผลตอบแทนเงินทุน คือ กำไร ดอกเบี้ย ค่าเสื่อมราคา ค่าใช้จ่ายตัดจ่าย

2.2 การศึกษาเวลาโดยการจับเวลาโดยตรง (Direct Time Study)

การศึกษาเวลาโดยการจับเวลาโดยตรงเป็นที่นิยมใช้ในปัจจุบัน ผู้จับเวลาจะเข้าไปจับเวลาในเวลาที่พนักงานเข้าทำงานวิธีนี้ข้อดี คือ ผู้ศึกษาสามารถมองเห็นลักษณะการทำงานอย่างละเอียดและเวลาที่ได้เป็นเวลาที่ทำงานจริง แต่มีข้อเสียตรงที่ว่า คนงานที่ถูกทำการศึกษาอยู่นั้น อาจจะไม่ทำงานในลักษณะปกติ (Normal Pace) ของพนักงานเอง โดยพนักงานอาจจะเร่งทำงานให้เร็วขึ้น หรือทำงานให้ช้าลงกว่าปกติก็ได้ ดังนั้นก่อนที่จะทำการศึกษาเวลาโดยวิธีการนี้ ผู้ศึกษาจะต้องอธิบายให้พนักงานทราบและเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาก่อน

2.2.1 วิธีการศึกษาโดยการจับเวลาโดยตรง

วิธีการศึกษาโดยการจับเวลาโดยตรง แบ่งออกได้เป็น 8 ขั้นตอน ดังนี้

1. ทำความเข้าใจกับคนงาน และหัวหน้าคนงานและศึกษาพร้อมทั้งบันทึกรายละเอียดของงานที่ต้องการ

2. แบ่งการปฏิบัติงานออกเป็นงานย่อย (Element) และทำการเขียนบรรยายย่อยไว้โดยละเอียด

3. สังเกต และบันทึกเวลาการทำงานของคนงาน

4. คำนวณหาจำนวนเที่ยวที่เหมาะสมในการจับเวลา

5. ให้อัตราความเร็วแก่การทำงานของคนงาน

6. ตรวจดูว่าได้จับเวลาตามจำนวนรอบที่ต้องการแล้ว

7. คำนวณหาเวลาเผื่อ (Allowance)

8. คำนวณหาเวลามาตรฐานของงาน (Standard Time)

2.2.2 การทำความเข้าใจเกี่ยวกับพนักงานและหัวหน้างาน

การศึกษาเวลาโดยการจับเวลา มักจะมีผลโดยตรงต่อพนักงานทางด้านจิตใจ ทำให้เวลาที่ได้เร็วเกินไป หรือช้าเกินไปเสมอ ดังนั้นจึงควรทำความเข้าใจ และอธิบายให้พนักงานทราบถึงเหตุผลของการจับเวลาว่า ต้องการศึกษาดูเวลาเฉลี่ยของการทำงาน ไม่ใช่จับความเร็วของการทำงานของพนักงาน ซึ่งจะช่วยได้มากในการอธิบายให้พนักงานเข้าใจ และดูว่างานที่ทำนั้นถูกต้องตามวิธีและความเร็วตามต้องการ

2.2.3 การบันทึกข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกจะแสดงถึงจำนวนรอบในการดำเนินงานของพนักงาน โดยจะเป็นการเดินรถส้ม 1 รอบ และทำการบันทึกข้อมูลโดย จับเวลาในการเดินรถใน 1รอบ โดยจะแยกเป็นคันที่ 1 ถึง คันที่ 5 และบันทึก จำนวนนิสิตที่ใช้บริการด้วย

2.2.4 แบ่งการปฏิบัติงานออกเป็นงานย่อย

การแบ่งขั้นตอนการทำงานออกเป็นงานย่อยนั้นเพื่อความสะดวกในการจับเวลา และเพื่อความละเอียด

นิยาม ของ "งานย่อย" (Element) ในที่นี้หมายถึง หน่วยย่อยของงานที่ได้ชัดเจน และสามารถที่จะอธิบายและจับเวลาได้

ดังนั้นจะเห็นว่าหน่วยงานย่อยนี้ ต้องไม่เล็กเกินไป หรือใหญ่เกินไปจนซับซ้อน หน่วยย่อยของงานนี้ต่างจากหน่วยย่อยของการเคลื่อนที่ในเรื่องของ Motion study

การแบ่งงานออกเป็นงานย่อยมีประโยชน์คือ

1.สามารถนำค่าเวลาที่จับได้ในแต่ละหน่วยงานย่อยไปเปรียบเทียบเวลา ที่ใช้ไปในการทำงานย่อยอื่นๆที่มีลักษณะการทำงานคล้ายๆกัน

2.สามารถกำหนดสมรรถนะการทำงาน (Performance) ของคนงานในแต่ละงานย่อยได้ ซึ่งจะทำการหาสมรรถนะการทำงานรวมถูกต้องยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีผลให้เวลามาตรฐานที่ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

3.การวิเคราะห์การทำงานที่แบ่งงานออกเป็นงานย่อย อาจช่วยทำให้เห็นความบกพร่องหรือข้อผิดพลาดในการทำงานซึ่งการจับเวลาคราวเดียวทั้งรอบการทำงานจะไม่สามารถพบข้อบกพร่องนี้ได้

4.สามารถหาเวลามาตรฐานของแต่ละงานย่อยได้ ซึ่งเวลาของงานย่อยนี้เมื่อรวมเข้าด้วยกันแล้วก็คือ เวลามาตรฐานในการทำงานทั้งหมดนั้นเอง

2.2.5 การคำนวณหาจำนวนรอบในการจับเวลา

การบันทึกเวลาขั้นต้นดังกล่าวมานั้น ถือได้ว่าเป็นกระบวนการเก็บตัวอย่างทางสถิติ (Sampling Process) ยิ่งจำนวนครั้งที่จับเวลามากขึ้นเท่าไร ยิ่งมีความเชื่อถือได้มากยิ่งขึ้น ถ้าเวลาของงานย่อยใดมีความผันแปร (Variance) มาก ยิ่งต้องจับเวลาหลายๆ ครั้งเพื่อที่จะให้ได้ผลที่แม่นยำ ปัญหาจึงมีอยู่ว่าถ้าต้องการระดับความน่าเชื่อถือได้ หรือความแม่นยำ ควรจะจับเวลาทั้งหมดกี่ครั้ง

ในการทำงานแต่ละงานย่อยของคนงาน จะใช้เวลาไม่เท่ากันทุกครั้ง ในการทำงานมากครั้งถือได้ว่าข้อมูลมีการกระจายแบบปกติ (Normal Distribution) ถ้าเวลาของการทำงานมีการกระจายของค่าเฉลี่ย (Mean) เท่ากับ μ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เป็น σ

ค่าทั้งสองนี้ได้รับจากการจับเวลา จำนวน n' ครั้ง ซึ่งแต่ละครั้งได้เวลา x_i ดังนั้น

$$\mu = \sum_{i=1}^{n'} \frac{Xi}{n'}$$

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n'}(xi-\mu)^2}{n'}}$$

เนื่องจากเป็นการเก็บตัวอย่าง ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานจึงเป็นค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวอย่างแทนด้วย $\sigma_{\bar{x}}$

$$\sigma_{\bar{x}} = \frac{\sigma}{\sqrt{n}}$$

การกำหนดขนาดของตัวอย่าง ผู้วิเคราะห์ต้องกำหนดว่าต้องการความเชื่อมั่นระดับไหน และความคลาดเคลื่อน(Precision) เท่าใด ต้องการขนาดความเชื่อมั่น 95.5 % และค่าความคาดเคลื่อน $\pm$ 5

เมื่อ k = ตัวประกอบระดับความเชื่อมั่น

s = ความคลาดเคลื่อน

n = $\frac{k\sigma^2}{s\mu}$ = จำนวนครั้งที่ต้องจับเวลา

n' = จำนวนครั้งในการจับเวลา

k = ตัวประกอบระดับความเชื่อมั่น

ตัวประกอบของความเชื่อมั่นที่นิยมใช้ดังนี้

ระดับความเชื่อมั่น	ค่า k
68.3	1
95.5	2
99.7	3

ตารางที่ 2.1 แสดงตัวประกอบของความเชื่อมั่น

ตาราง2.2แสดงการจับเวลารถส้มจำนวน 5 คัน การให้บริการ คันละ 10 รอบ

รถคันที่	รอบที่									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	40	50	45	41	47	40	40	40	44	40
2	30	35	50	30	30	38	35	35	30	30
3	20	20	45	32	20	20	45	(50)	(15)	22
4	40	55	30	30	45	30	50	45	50	35
5	40	45	40	42	50	30	45	30	51	35

หมายเหตุ เวลาที่จับหน่วยเป็น นาที

จากตาราง จะเห็นว่า รถคันที่ 3 มีระดับพิสัยสูงสุด (งานที่มีระดับพิสัยสูงสุด จะให้จำนวนครั้งในการจับเวลามากที่สุด ซึ่งจะทำให้งานย่อยอื่นมีช่วงความเชื่อมั่น และ ความคลาดเคลื่อนที่ดีขึ้น) ดังนั้นรถคันที่ 3 เป็นหลักในการหาจำนวนครั้งที่ต้องจับเวลา

จากตาราง 2.2 จะได้รถคันที่ 3 มีพิสัยสูงสุด จึงพิจารณารถคันที่ 3 และได้ตารางดังนี้

เวลาเป็นนาที (X)	X^2
20	400
20	400
45	2,025
32	1,024
20	400
20	400
45	2,025
50	2,500
15	225
22	484
$\sum X = 289$	$\sum X^2 = 9,883$

$$n = \frac{k\sigma^2}{s\mu}$$

$$\text{จำนวนครั้งที่ต้องจับเวลา (n)} = \left[\frac{\frac{k}{s}\sqrt{n'\Sigma x_i^2 - (\Sigma x_i)^2}}{\Sigma x_i}\right]^2$$

2.3 หลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้น (Principle of Economic)

หลักเศรษฐศาสตร์เบื้องต้นเป็นแนวความคิดพื้นฐานสำหรับผู้ที่ศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์ดังต่อไปนี้

2.3.1 ความขาดแคลน (Scarcity)

ในระบบการผลิตจะต้องใช้ปัจจัยในการผลิต ซึ่งได้แก่ วัสดุ ค่าแรงงาน เงิน เป็นต้น เนื่องจากปัจจัยเหล่านี้มีอยู่จำกัด (limited resources) ไม่สามารถนำไปใช้ได้ ก่อนอื่นควรทำความเข้าใจคำว่า การขาดแคลน กับคำว่า สภาวะจำกัด การขาดแคลน กับสภาวะจำกัดมีความหมายที่คล้ายคลึงกัน ทรัพยากรทุกประเภทมีความจำกัดในตัวเอง แต่อาจจะไม่ขาดแคลนเลยก็ได้ ดังนั้นสรุปได้ว่าการขาดแคลนหรือไม่ขาดแคลนนั้นจะต้องเปรียบเทียบกับความต้องการของผู้บริโภค (consumers) อย่างไรก็ดี ความต้องการไม่มีวันจบสิ้น (unlimited want)

2.3.2 ทางเลือก

เมื่อทรัพยากรหรือปัจจัยการผลิตขาดแคลนไม่สามารถใช้ได้อย่างสะดวกสบาย ผู้ผลิตจะต้องหาทางเลือกการใช้ทรัพยากรที่ดีกว่าเดิมหรือประหยัดกว่าที่สุด

2.3.3 อุปสงค์และอุปทาน

อุปสงค์และอุปทานเป็นหลักพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์ที่แสดงพฤติกรรมระหว่างผู้บริโภคกับผู้ผลิต

อุปสงค์ (demand) หมายถึงปริมาณของความต้องการใช้บริการรถส้มที่ผู้บริการให้ความเต็มใจที่จะใช้บริการ และมีความสามารถที่จะใช้บริการได้

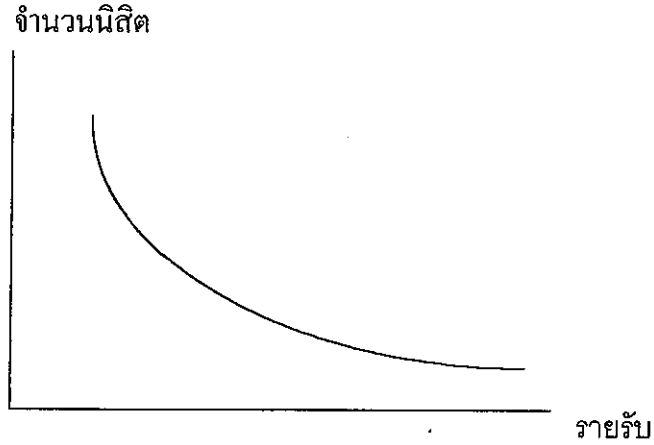

จากรูปแสดงการอุปสงค์ โดยเมื่อปริมาณนิสิตที่มีสูงขึ้น เป็นผลทำให้การใช้บริการรถส้มจึงมีปริมาณสูงขึ้นตามไปด้วย

อุปทาน (Supply) หมายถึงปริมาณเสนอขายสินค้าชนิดใดชนิดหนึ่งในช่วงเวลาหนึ่งในระดับต่างๆกัน โดยผู้เสนอขายจะต้องสามารถส่งมอบสินค้าให้กับลูกค้าได้ด้วยความเต็มใจ

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอุปทานคือ ถ้าปริมาณนิสิตในมหาวิทยาลัยมีปริมาณสูงขึ้นทางด้านฝ่ายยานพหานะของมหาวิทยาลัย ก็สามารถรองรับการให้บริการให้ได้ทั่วถึง สามารถแสดงไว้ดังรูป

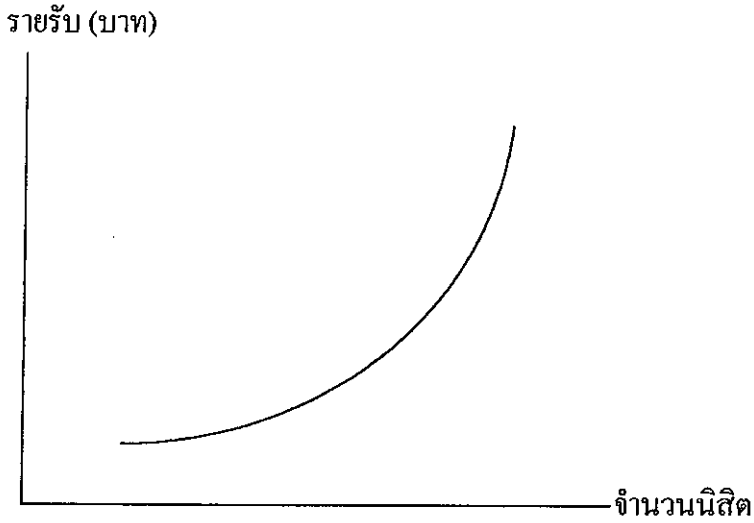

เมื่อพิจารณาโดยรวมระหว่างอุปสงค์และอุปทานในเวลาเดียวกัน จะได้เสถียรภาพหรือดุลยภาพ (equilibrium) ของจำนวนนิสิต กับรายรับที่ได้รับจากการให้บริการ

2.3.4 แหล่งข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์วิศวกรรม

1. ข้อมูลฝ่ายตลาด เป็นการพยากรณ์ถึงจำนวนรายรับ ที่จะได้จากการที่นิสิตมีจำนวนมากขึ้นทุกๆปี

2. ข้อมูลทางด้านแบบสอบถาม โดยจะเป็นการสอบถามจากนิสิตที่ได้ใช้บริการรถส้ม

3. ข้อมูลทางด้านการเงิน โดยจะเป็นการเก็บข้อมูลจากฝ่ายยานพหานะ ของมหาวิทยาลัย โดยจะเก็บรายรับ รายจ่าย ที่ได้ใช้ไปในแต่ละวัน

4. ข้อมูลจากด้านอื่นๆ เช่นข้อมูลจากฝ่ายบริหารยานพหานะ พนักงานขับรถ

2.4 การวิเคราะห์ผลประโยชน์ต่อเงินลงทุน

ในการเลือกโครงการรถส้ม โดยเป็นโครงการของมหาวิทยาลัยนเรศวร ที่จะให้บริการนิสิตและบุคลากรในมหาวิทยาลัย โดยจะเป็นสวัสดิการของมหาวิทยาลัย ซึ่งทางมหาวิทยาไม่คาดหวังผลกำไรที่จะได้รับ (nonprofit) ก็ตามแต่เพื่อเป็นการการันตีว่าการให้บริการรถส้มนั้นมีรายรับที่ได้จากการให้บริการสูงขึ้นทุกๆปี จึงเป็นเหตุผลให้มีการวิเคราะห์ถึงผลประโยชน์ที่ได้รับจากเงินที่ลงทุนไป ซึ่งประโยชน์ดังกล่าวสามารถวัดเปรียบเทียบด้วยอัตราส่วนของผลประโยชน์ต่อเงินลงทุน (benefit – cost ratio; B/C) โดยจะต้องสามารถแปลงผลประโยชน์ที่ได้รับออกมาให้เป็นมูลค่าของเงิน ส่วนเงินที่ได้ลงทุนนั้นรู้แน่นอนอยู่แล้ว อัตราผลประโยชน์ต่อเงินลงทุนมีลักษณะดังสมการ

$$\text{อัตราส่วนของผลประโยชน์ต่อเงินลงทุน (B/C)} = \frac{\textit{ผลประโยชน์}}{\textit{เงินลงทุน}}$$

ถ้าอัตราส่วนที่ได้มากกว่า 1 แสดงว่าตัดสินใจเลือกโครงการนั้น ซึ่งเป็นเกณฑ์การยอมรับต่ำสุด แต่ถ้าอัตราส่วนที่ได้น้อยกว่า 1 แสดงว่าโครงการนั้นไม่น่าสนใจลงทุน

ในการวิเคราะห์อัตราส่วนของผลประโยชน์ต่อเงินลงทุนนั้นจริงๆ แล้วมูลค่าของเงินจะอยู่ที่ ช่วงเวลาในการลงทุนแตกต่างกัน ผู้วิเคราะห์จะต้องแปลงมูลค่าเงินที่อยู่ในช่วงเวลาต่างๆ มาอยู่ที่จุดเดียวกัน อาจจะแปลงเป็นมูลค่าปัจจุบัน มูลค่าจ่ายรายปี หรือมูลค่าอนาคตก็ได้ ดังนั้นสมการจะดัดแปลงให้เหมาะสมได้ดังนี้

$$\text{อัตราส่วนผลประโยชน์ต่อเงินลงทุน (B/C)} = \frac{\textit{ผลประโยชน์เทียบเท่า}}{\textit{เงินลงทุนเทียบเท่า}}$$

เมื่อ ผลประโยชน์ คือสิ่งที่เป็นประโยชนทั้งหมดต่อผู้ใช้
เงินลงทุนคือค่าใช้จ่ายทั้งหมด

2.4.1 การคำนวณอัตราส่วนผลประโยชน์ต่อเงินที่ลงทุนโครงการเดี่ยว

(Computation of B/C for Single Inestment)

ในการลงทุนโครงการเดี่ยว การวิเคราะห์ส่วนใหญ่จะใช้เปรียบเทียบรับผลประโยชน์ที่ได้จากการลงทุนแล้วได้ผลกำไรออกมา ในกรณีของอัตราส่วนของผลประโยชน์ที่ได้มากว่า 1 แสดงว่าโครงการนั้นได้ผลประโยชน์มากกว่าการฝากธนาคาร สูตรที่ใช้ดังสมการ

$$\text{B/C} = \frac{\textit{ได้ผลประโยชน์ – เสียผลประโยชน์}}{\textit{ค่าใช้จ่ายทั้งหมด}}$$

ค่าใช้จ่ายหมายถึงค่าใช้จ่ายทั้งหมด เช่น ค่าซ่อมบำรุงรักษา ค่าดำเนินการ ค่าจ้างพนักงาน โดยบางครั้งจะเปรียบเทียบกับเงินลงทุนครั้งแรก (initial invesment) ดังสมการ

$$\text{B/C} = \frac{\textit{ได้ผลประโยชน์ – เสียผลประโยชน์ – ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ}}{\textit{เงินลงทุนครั้งแรก}}$$

สรุป ควรจะลงทุนต่อเมื่อ $\text{B/C} > 1$

2.5 การวิเคราะห์หาจุดคุ้มทุน

การวิเคราะห์ตัดสินใจเลือกลงทุนโครงการต่างๆ บางครั้งต้องการจะทราบว่าจำนวนผลผลิตที่จะผลิตคุ้มทุนควรเป็นเท่าไรเพื่อเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจ ***จุดคุ้มทุน*** (break – even analysis) คือจุดที่รายได้กับรายจ่ายเท่ากัน นั่นคือกำไรเป็นศูนย์นั่นเอง โดยการให้บริการรถโดยสารได้ให้บริการโดยยังขาดทุนอยู่ทำให้ต้องมีการศึกษาในการวิเคราะห์หาจุดคุ้มทุน การวิเคราะห์หาจุดคุ้มทุนเป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของต้นทุน รายได้ ผลกำไรที่ได้จากปริมาณทางด้านการผลิต การวิเคราะห์จุดคุ้มทุนเหมาะกับโครงการระยะสั้น เงื่อนไขต่างๆ ไม่เปลี่ยนแปลงตลอดโครงการ เพราะถ้ามีการเปลี่ยนแปลงโครงการระยะสั้น เงื่อนไขต่างๆ ไม่เปลี่ยนแปลงตลอดโครงการ เพราะถ้ามีการเปลี่ยนแปลงก็จะมีผลต่อการตัดสินใจคาดเคลื่อนได้ บางครั้งก็ใช้การพยากรณ์การผลิตในอนาคตได้

2.5.1 การคำนวณหาจุดคุ้มทุนโครงการเดี่ยว

กำหนดให้ C คือต้นทุนรวมในการให้บริการ

F คือต้นทุนคงที่

V คือต้นทุนแปรผัน

N* คือจำนวนที่ให้บริการที่จุดคุ้มทุน

N คือการให้บริการที่จุดใดๆ

v คือต้นทุนแปรผันต่อหน่วย

R คือ รายได้หรือ รายรับจากการให้บริการ

P คือ กำไร

P คือ อัตราค่าบริการ ต่อ คน

ต้นทุนในการให้บริการ $(C) = F + V$ (1)

แต่ $V = vN$ (2)

แทนค่าในสมการ (1) จะได้

$$C = F + vN \quad (3)$$

$$\text{รายได้ } (R) = pN \quad (4)$$

$$\text{กำไร } (P) = \text{รายได้ } (R) - \text{ ต้นทุนรวม } (C) \quad (5)$$

แทนค่าสมการที่ (3) และสมการที่ (4) ลงในสมการที่ (5)

$$\text{กำไร } (P) = pN - (F + vN)$$

ให้กำไร (P) เท่ากับศูนย์ จะได้ต้นทุนเท่ากับรายได้

$$\begin{aligned} 0 &= pN - (F + vN) \\ &= pN - F - vN \\ pN - vN &= F \\ N(p - v) &= F \\ N^* &= \frac{F}{p - v} \quad (6) \end{aligned}$$

เมื่อ N^* เป็นปริมาณที่จุดให้บริการคุ้มทุนพอดี จากการคำนวณดังกล่าวสามารถนำไปแสดงด้วยแผนภูมิได้ดังรูปที่ 2.1

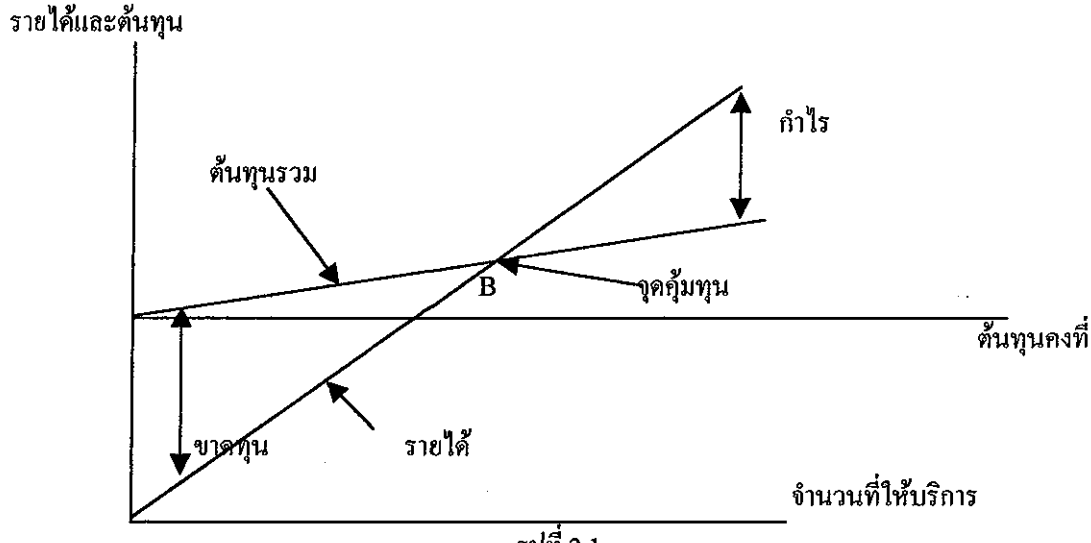

รูปที่ 2.1

จากรูปที่ 2.1 จุด B จะเป็นจุดคุ้มทุนในการให้บริการ เมื่อทำการเปรียบเทียบระหว่างรายได้และต้นทุน กับ จำนวนที่ให้บริการ

2.6 วิธีการทางสถิติ

ในการตัดสินใจ มีความจำเป็นต้องทราบถึงวิธีการทางสถิติเพื่อการดำเนินการตัดสินให้อย่างเหมาะสมภายใต้จุดประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งโดยทั่วไปจะมีขั้นตอนสำคัญอยู่ 5 ขั้นตอน สำหรับการตัดสินใจด้วยวิธีการทางสถิติ ดังนี้ คือ

1. การนิยามประชากร
2. การรวบรวมข้อมูล
3. การนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
4. การตีความหมาย
5. การนำผลทางสถิติไปปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหา

2.6.1การนิยามประชากร

ในการตัดสินใจทางสถิติ จะเรียกสิ่งที่ต้องการตัดสินใจนั้นว่า "ประชากร (Population)" และจะเรียกลักษณะสมบัติเชิงตัวเลข (Numerical Characteristic) ของประชากรนั้นว่า "พารามิเตอร์ (Parameter)"

ในทางวิศวกรรมอาจนิยาม "ประชากร" ได้ว่าเป็นการรวบรวมสิ่งที่สนใจไว้ โดยอาจหมายถึงกระบวนการในด้านการดำเนินการ

ในการนิยามประชากรนั้น จะต้องอาศัยความรู้ทางวิศวกรรมเทคโนโลยีแต่ละสาขา อาทิ การนิยามประชากรในมหาวิทยาลัยในแต่ละปีว่ามีจำนวนสูงขึ้นเพียงใดในแต่ละปีการศึกษา

แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับอุตสาหกรรมในประเทศไทยนั้น ลำพังความรู้ด้านวิศวกรรมเทคโนโลยีอาจไม่สามารถทำให้ผู้ตัดสินใจนิยามประชากรได้ ทั้งนี้เนื่องจากส่วนใหญ่แล้ว วิศวกรไทยในอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ยังเป็นเพียงผู้บริโภคเทคโนโลยีเท่านั้น ทำให้มีความเข้าใจในด้านวิศวกรรมเทคโนโลยีแขนงนั้นๆ ไม่มากนัก ดังนั้น ในการนิยามประชากร จึงมีความจำเป็นต้องอาศัยวิศวกรรมการบริหารเข้าช่วยด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคนิควิศวกรรมอุตสาหการ (Industial Engineering - IE) นั้นถือได้ว่าเป็นเทคนิคที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการช่วยวิศวกรในการนิยามประชากร ทั้งนี้ด้วยการอาศัยการสร้างมาตรฐานในการปฏิบัติงาน (Standard Operation) ก่อน โดยผ่านทางเทคนิคการศึกษาวิธีการ (Method Study)

ดังนั้น ในการนิยามประชากรเพื่อการศึกษาและการตัดสินใจ จึงควรเริ่มต้นจากการกำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจน แล้วอาศัยเทคนิคการศึกษาวิธีการในการจัดทำมาตรฐานการปฏิบัติงานดังกล่าว โดยการนิยามประชากรนี้ ให้ทำการระบุด้วยว่า มีตัวแปรอะไรที่สามารถที่จะควบคุมได้ (Controllable Factor) และมีตัวแปรอะไรบ้างที่ไม่สามารถควบคุมได้ (Uncontrollable Factor) ทั้งนี้ การนิยามประชากรดังกล่าว จะต้องได้จากการศึกษาและการสังเกตจากสถานที่จริง สภาพจริง และบนสิ่งของที่เป็นจริง หรืออาจเรียกว่า หลักการ "3 จริง" โดยไม่ควรนิยามจากความเข้าใจทฤษฎี หรือหุ่นจำลอง (Model) เพราะจะทำให้การนิยามประชากรเป็นไปอย่างไม่ถูกต้อง

ตัวแบบของประชากรในงานทางวิศวกรรม ควรจะมีการกำหนดเป็นกล่องดำ(Black Box) ดังรูปที่ 2.2

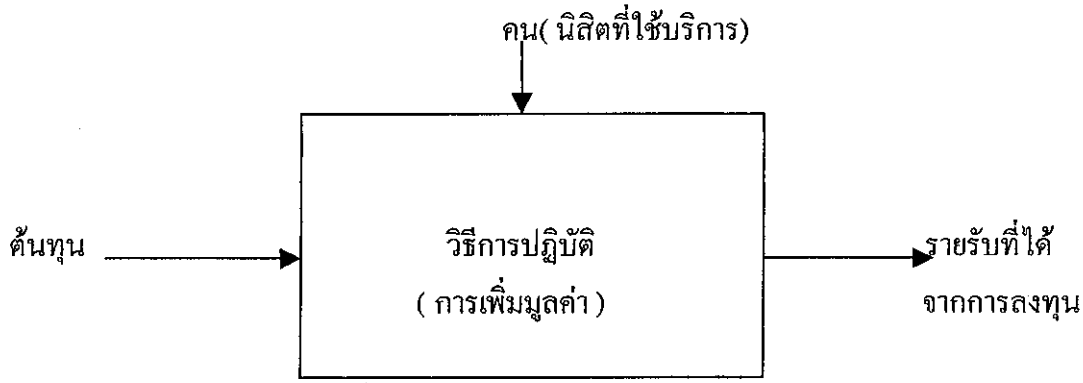

รูปที่ 2.2 แสดงประชากรในเชิงบริหาร

เนื่องจากสถิติเป็นศาสตร์ที่ตัดสินใจภายใต้ความไม่แน่นอน ดังนั้นตัวแบบของประชากรทางสถิติ จึงมีความจำเป็นต้องมีการนิยามใหม่ ให้ปรากฏในรูปพารามิเตอร์ที่สามารถระบุได้ดังแสดงในรูปที่ 2.3

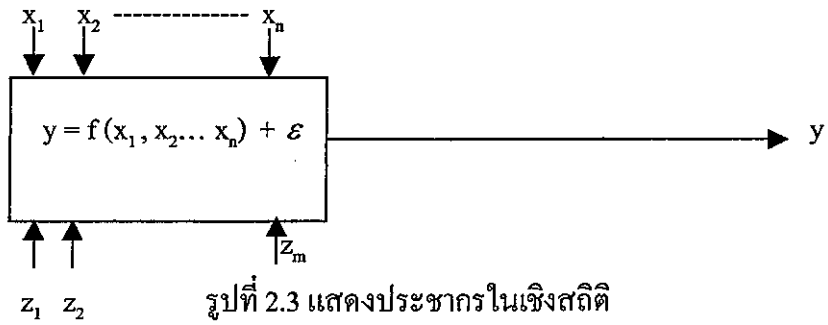

รูปที่ 2.3 แสดงประชากรในเชิงสถิติ

จากรูป 2.3 ลักษณะประชากรจะอธิบายได้ด้วยข้อมูล (y) ซึ่งมีค่าแต่ละค่าแปรเปลี่ยนไป โดยค่าแต่ละค่าจะเป็นอิสระต่อกันไม่สามารถคาดเดาได้ (Independence) ทั้งนี้สืบเนื่องมาจาก

อิทธิพลของตัวแปรที่ไม่สามารถควบคุมได้ โดยในทางวิศวกรรมจะอธิบายได้ถึง *"ความสามารถ (Capability)"* อันเนื่องมาด้วยจากการออกแบบ และเรียกลักษณะการแปรเปลี่ยนที่เป็นอิสระนี้ว่า *"ความเบี่ยงเบน (Variability)"* ซึ่ง Dr. Walter A. Shewhart (1931) เรียกสาเหตุความเบี่ยงเบนอันเนื่องจากสาเหตุที่ไม่สามารถควบคุมนี้ได้ว่า*"สาเหตุจากธรรมชาติ (Chance Cause)"* และ Dr. Edwards Deming (1982) เรียกสาเหตุของความเบี่ยงเบนประเภทนี้ (ซึ่งเกิดมาจากระบบอันเนื่องมาจากการออกแบบ) ว่า สาเหตุธรรมดา (Common Cause)

แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าความเบี่ยงเบนนี้จะมีผลทำให้ข้อมูลที่ได้มีค่าไม่เท่ากัน อย่างอิสระก็ตามแต่ถ้าหากการนิยามประชากรเป็นไปอย่างถูกต้องแล้ว ค่าของข้อมูลภายใต้สาเหตุ ความเบี่ยงเบนจากธรรมชาตินี้ จะมีการฟอร์มรูปขึ้นเสมอเป็นตัวแบบที่คงที่ โดยมีแนวโน้มสู่เข้าหาค่าค่าหนึ่งซึ่งเป็นค่าที่ควรจะเป็นเนื่องมาจากตัวแปรที่สามารถควบคุมได้ของประชากร โดยลักษณะของความเบี่ยงเบนจากสาเหตุธรรมชาตินี้ จะแสดงให้ง่ายขึ้นด้วยรูปที่ 2.4

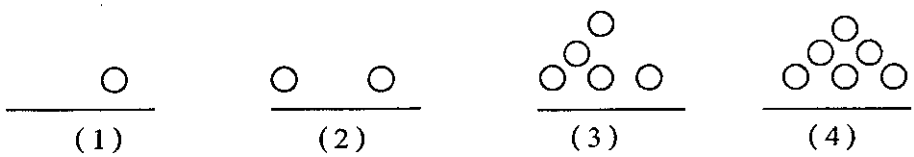

รูปที่ 2.4 แสดงลักษณะความเบี่ยงเบนจากสาเหตุธรรมชาติของประชากร

ในการนิยามตัวแบบประชากรที่ไม่ถูกต้องอันเนื่องมาจากการขาดการสังเกตหรือการขาดความรู้ความเข้าใจทางด้านวิศวกรรมเทคโนโลยีและวิศวกรรมการบริหารนั้น จะมีผลทำให้ได้ข้อมูลที่เกิดจากภาวะที่มิได้ควบคุมตัวแปรที่สามารถควบคุมได้ อันจะมีผลทำให้ตัวแบบของความเบี่ยงเบนเลื่อนไปเป็นตัวแบบเส้นประ (ดังรูปที่ 2.3) อันมีผลทำให้ข้อมูลมีความเบี่ยงเบนที่ผิดธรรมชาติ ซึ่งเทคนิคทางสถิติ จะไม่สามารถทำการวิเคราะห์ได้ โดย Dr. Walter A. Shewhart (1931)เรียกสาเหตุของความเบี่ยงเบนอันเนื่องมาจากมิได้ควบคุมสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้อันมีผลทำให้ค่าที่ควรจะเป็นของประชากรเลื่อนไปนี้ว่า"สาเหตุจากความผิดพลาด(Assignable Cause)" และ Dr. Edwards Deming (1982) เรียกสาเหตุของความเบี่ยงเบนประเภทนี้ ซึ่งเกิดจากความบกพร่องในการปฏิบัติประเภทนี้ ว่าสาเหตุไม่ธรรมดา (Special Cause)

ดังนั้น ในการนิยามประชากรทางสถิติจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ศึกษาจะต้องพิจารณาว่าข้อมูลของประชากรมีค่าไม่เท่ากันอย่างอิสระ และมีตัวแปรที่คงที่หรือไม่ มิฉะนั้นแล้ว มีความจำเป็นต้องนิยามใหม่ ทั้งนี้เนื่องจากเทคนิคต่างๆ ทางสถิติจะไม่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่มีความ

เบี่ยงเบนจากความผิดพลาดได้ โดยการตรวจสอบความถูกต้องของการนิยามประชากร อาจจะอาศัยข้อมูลเบื้องต้น ทางสถิติ

2.6.2 การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูล (Data) ถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในวิธีการทางสถิติ ซึ่งในสถิตินั้นข้อมูลอาจจะมาจากประชากรโดยตรง หรือได้มาจากสิ่งตัวอย่าง (Sample) ซึ่งได้มาจากการชักสิ่งตัวอย่าง (Sampling) จากประชากรก็ได้ แต่สำหรับในสถิติเชิงอนุมานแล้ว จะต้องได้มาจากสิ่งตัวอย่างเท่านั้น

ข้อมูลในทางสถิติสำหรับวิศวกรรม จำแนกได้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. ข้อมูลจากการแจงนับ ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้มาจากการนับสมาชิกประชากร หรือสิ่งตัวอย่างโดยปกติแล้วจะมีลักษณะแบบช่วง (Discrete Data)

2. ข้อมูลจากการวัด ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการวัดสมาชิกแต่ละตัวของประชากร หรือสิ่งตัวอย่าง โดยปกติแล้วจะมีลักษณะแบบต่อเนื่อง (Continuous Data)

ในการรวบรวมข้อมูลได้แบ่งรายละเอียดในการเก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลดังนี้

2.6.2.1 ทฤษฎีการชักสิ่งตัวอย่าง (Sampling Theory)

ในการรวบรวบสิ่งตัวอย่างในการวิเคราะห์ มีความจำเป็นต้องสนใจถึงหลักการของการได้มาซึ่งสิ่งตัวอย่างที่รวบรวมสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจของประชากรได้ครบถ้วน และโดยทั่วไป อาจจะสรุปได้ว่า การชักสิ่งตัวอย่างสามารถดำเนินการได้ 2 ประเภทใหญ่ ๆคือ

1. การชักตัวอย่างที่ไม่อาศัยทฤษฎีความน่าจะเป็น (Nonprobability Samping) ซึ่งเป็นการชักตัวอย่างโดยไม่สนใจกฎแห่งโอกาส (Law of Chance) ของการได้มาซึ่งสิ่งตัวอย่าง แต่จะคำนึงถึงความสะดวกในการรวบรวมข้อมูล ทั้งนี้เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่าย และเวลาในการวิเคราะห์

วิธีการชักสิ่งตัวอย่างประเภทนี้ได้แก่

- การชักสิ่งตัวอย่างโดยอาศัยโควต้า (Quota Sampling)
- การชักสิ่งตัวอย่างโดยอาศัยการตัดสินใจ (Judgement Sampling)

2. การชักสิ่งตัวอย่างที่อาศัยทฤษฎีความน่าจะเป็น (Probability Sampling) ซึ่งเป็นการชักสิ่งตัวอย่างโดยสนใจถึงกฎแห่งโอกาสของการได้มาซึ่งสิ่งตัวอย่าง ด้วยหลักการสุ่ม (Randomization) อันหมายถึง การพยายามให้โอกาสเท่าๆ กัน แก่สมาชิกของประชากรที่จะได้

รับการชักสิ่งตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันความลำเอียง (Biss) ในการชักสิ่งตัวอย่าง และจะมีผลทำให้สิ่งตัวอย่างที่ได้มีการกระจายของความเบี่ยงเบนจากสาเหตุธรรมชาติอย่างสมดุล

วิธีการชักสิ่งตัวอย่างประเภทนี้ ได้แก่

- การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่ม (Random Sampling)
- การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่มเป็นพวก (Stratified Random Sampling)
- การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่มหลายชั้น (Multi-stage Random Sampling)
- การชักสิ่งตัวอย่างแบบประมาณสัดส่วน (Ratio Estimation)
- การชักสิ่งตัวอย่างแบบหลายหมู่ (Cluster Sampling)

ซึ่งจากการศึกษา จึงจะพิจารณาในการประยุกต์ใช้เฉพาะ 3 วิธีแรกเท่านั้น

- การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่ม (Random Sampling)

การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่ม จะหมายถึงวิธีการเลือกสิ่งตัวอย่างที่ทำในลักษณะที่ให้ทุกๆ หน่วย ในประชากรได้รับการเลือกเท่าๆ กัน ดังแสดงในรูปที่ 2.5

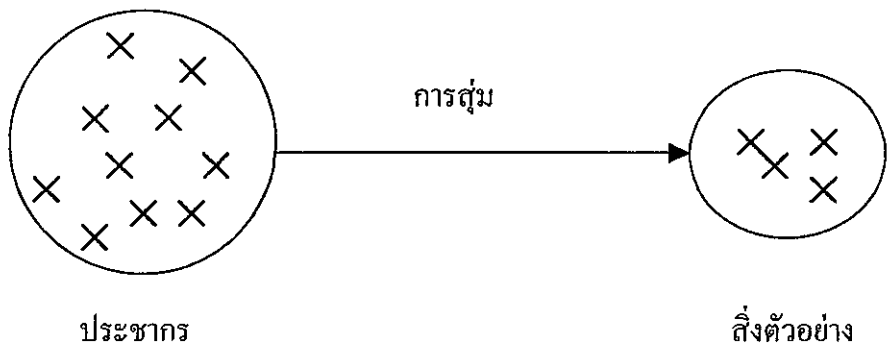

รูปที่ 2.5 แสดงการชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่ม

โดยการชักกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มนี้ยัง สามารถแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

1. การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่มอย่างง่าย (Sample Random Sampling) คือ วิธีการสุ่มตัวอย่างให้สมาชิกทุกๆ หน่วยในประชากรมีโอกาสเท่าๆ กัน ที่ได้รับเลือกเป็นสิ่งตัวอย่าง

ในทุกๆ ครั้งของการชักสิ่งตัวอย่าง ซึ่งโดยปกติแล้ว วิธีการชักสิ่งตัวอย่างแบบนี้จะค่อนข้างง่าย ไม่สลับซับซ้อน แต่อาจจะไม่เหมาะสมกับกรณีที่มีการชักสิ่งตัวอย่างจำนวนมาก และมีเวลาไม่มากนัก เช่น การชักสิ่งตัวอย่างแบบต่อเนื่องในสายงานประกอบ

2. การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่มอย่างมีระบบ (Systematic Random Sampling) คือการสุ่มตัวอย่างที่อาศัยการแบ่งสมาชิกในประชากรเป็นช่วงๆ (Interval) โดยอาจจะเป็นช่วงของหน่วยผลิต (Unit Interval) หรือหน่วยของเวลา (Time Interval) ก็ได้แล้วแต่การสุ่มระหว่าง 0 ถึง $\frac{N}{n}$ ซึ่งเป็นตัวระบุช่วงดังกล่าว โดยที่

N = จำนวนสมาชิกในประชากร

n = จำนวนสิ่งตัวอย่างที่ต้องการ

I = $\frac{N}{n}$ = ช่วงของการชักตัวอย่าง (Sampling Interval)

ตัวอย่างเช่น ถ้าได้ตัวเลขสุ่มขึ้นมาเป็น R ก็จะทำการกำหนดสิ่งตัวอย่างในหน่วยหรือเวลาที่ R , R + I , R + 2I,...,R + (n - 1)

- การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่มเป็นพวก (Stratified Random Sampling)

การชักตัวอย่างแบบสุ่มเป็นพวก หมายถึง แผนแบบการเลือกสิ่งตัวอย่างจากประชากรที่มีการแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่มๆ ตามลักษณะสมบัติที่สนใจ โดยหลักการสำคัญของการชักสิ่งตัวอย่างแบบนี้ คือ จะต้องพยายามแบ่งประชากรออกเป็นพวก โดยให้ภายในแต่ละพวกมีสมาชิกที่คล้ายคลึงกันมากที่สุด แต่ให้สมาชิกระหว่างพวกมีความแตกต่างกันมากที่สุด ดังแสดงในรูปที่ 2.6.5

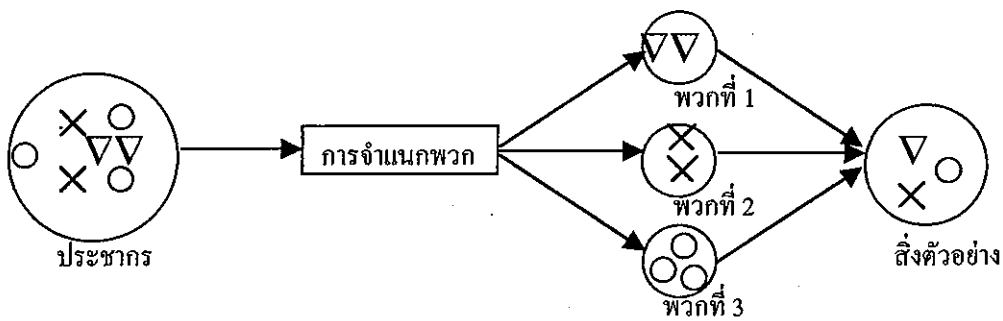

รูปที่ 2.6 แสดงการชักสิ่งตัวอย่างแบบเป็นพวก

ข้อดีของการชักสิ่งตัวอย่างแบบนี้ ประกอบด้วย (1) ทำให้สิ่งตัวอย่างที่แทนด้วยตัวแทนประชากรทุกประเภทที่สนใจศึกษา (2) ทำให้ได้ผลการตัดสินใจในระดับย่อย คือ เป็นระดับกลุ่มสำคัญๆ ของประชากรได้(3)ทำให้ได้วิธีการเลือกสิ่งตัวอย่างต่างๆ กันได้สำหรับพวกที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่มเป็นพวกนี้ ก็มีข้อเสียอยู่เช่นกัน ประกอบด้วย (1) ถ้าหากมีการแบ่งจำนวนพวกในประชากรมากเกินไป จะมีผลทำให้ขนาดของสิ่งตัวอย่างสูงขึ้น (2) ในการแบ่งประชากรออกเป็นพวกๆ จะทำให้เกิดปัญหาในการประมาณผล

- การชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่มหลายชั้น (Multi-stage Random Sampling)

การชักตัวอย่างแบบสุ่มหลายชั้น หมายถึง วิธีการเลือกสิ่งตัวอย่างที่กำหนดเป็นหลายๆชั้น เช่น อาจจะมีการสุ่มจำนวนนิสิตบนรถ และทำการสุ่มจากสิ่งตัวอย่างเช่น ขึ้นรถมาจากที่ไหน คณะไหน เวลากี่โมง และเป็นเวลาหลังเลิกเรียนวิชาไหน โดยจะเป็นการชักสิ่งตัวอย่างแบบสุ่มหลายๆ ชั้น โดยการสุ่มแบบหลายชั้นนี้ อาจจะมีการแบ่งออกเป็นการสุ่มแบบสองขั้นตอน การสุ่มแบบสามขั้นตอน เป็นต้นโดยแสดงไว้ดังรูปที่ 2.7 แสดงการชักตัวอย่างแบบ 2 ขั้นตอน

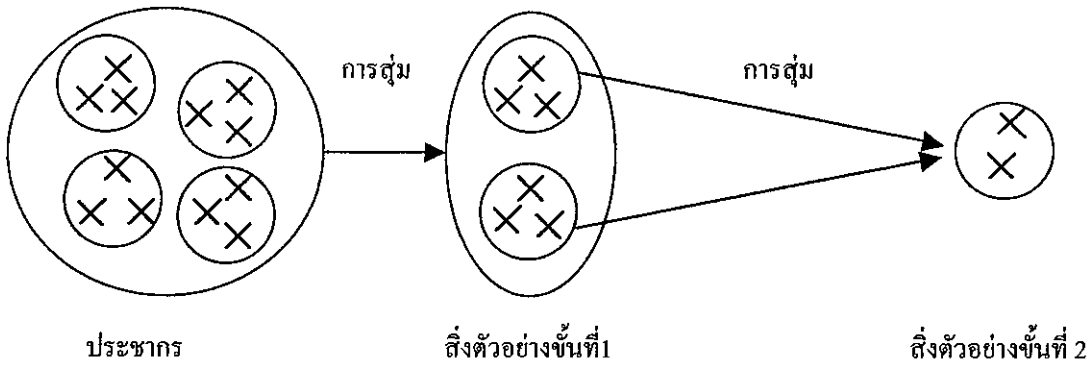

รูปที่ 2.7 แสดงการชักสิ่งตัวอย่างแบบ 2 ขั้นตอน

2.6.2.2 ทฤษฎีการสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling)

การเลือกกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัย ที่นิยมใช้มีอยู่ดังนี้

- การสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling)

ทำการสุ่มตัวอย่างจนครบจำนวนตามที่ต้องการ มีวิธีการ 3 วิธี คือ วิธีการจับฉลาก หรือ ใช้วิธีตารางเลขสุ่ม

- การสุ่มแบบเป็นระบบ (Systematic Sampling)

ทำการกำหนดตัวเลขสมาชิกแต่ละหน่วย จากนั้นหาช่วงที่จะเลือกสมาชิก จาก สูตร N/n เมื่อ N แทนจำนวนประชากร n แทนจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการเลือก เช่น ประชากรนิสิตมีจำนวน 100 คนต้องการสุ่มมา 20 คน ช่วงที่จะเลือกสมาชิกเท่ากับ 100/20 = 5 ต่อมาเลือกสมาชิกหน่วยแรก โดยใช้วิธีสุ่มอย่างง่ายกับสมาชิกช่วงแรก นั่นคือสุ่มระหว่างหมายเลข 1 ถึง 5 สมมุติสุ่มได้หมายเลข 3 ตัวอย่างคนแรกก็คือ หมายเลข 3 คนต่อๆ ไป คือ หมายเลข 8 , 13 , 18 ... เป็นต้น

- การสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling)

กรณีที่จำนวนประชากรแบ่งออกเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นมีความแตกต่างกัน แต่ภายในชั้นจะมีสมาชิกที่คล้ายคลึงกัน

- การสุ่มแบบเป็นกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

กรณีที่สมาชิกแบ่งออกเป็นกลุ่ม แต่ละกลุ่มมีความคล้ายคลึงกัน เช่นจำนวนนิสิตที่ใช้บริการรถส้ม ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกัน จึงสามารถสุ่มได้ทั้งหมด หรือ สุ่มเพียงบางกลุ่มที่ใช้บริการรถส้ม

- การสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi – Stage Sampling)

เป็นการสุ่มตั้งแต่ 3 ขั้นขึ้นไป เช่น การสุ่ม ห้องเรียน ในมหาวิทยาลัย ที่สุ่มมา 50 % เป็นต้น

2.6.3 การนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

หลักจากการรวบรวมข้อมูลเรียบร้อยแล้ว จะต้องมีการนำเสนอข้อมูลให้อยู่ในรูปของกราฟ ตารางแจกแจงความถี่ แผนภูมิ หรือแผนภาพต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจในลักษณะข้อมูลเพื่อการตีความ และในเวลาเดียวกันจะต้องมีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจด้วย

ในการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น สิ่งที่ต้องคำนึง คือ จุดประสงค์ของการวิเคราะห์ข้อมูล เพราะถ้าหากไม่ได้คำนึงถึงจุดประสงค์ของการวิเคราะห์แล้ว ผู้วิเคราะห์มักจะให้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งอยู่เป็นจำนวนมากนั้นเป็นจุดประสงค์ไป ทั้งๆที่ ควรจะให้เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเป็นวิธีการที่จะทำให้บรรตามจุดประสงค์นั้น

ป HE
5693
.55
.A6
ม1660
2541

4740379
20 ก.ค. 2547
สำนักหอสมุด

2.6.4 การตีความหมาย

ขั้นตอนการตีความหมายนี้ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญมากที่สุดอีกขั้นตอนหนึ่งของวิธีการทางสถิติ โดยขั้นตอนนี้มีความจำเป็นที่ผู้วิเคราะห์จะต้องแปลผลจากภาษาคณิตศาสตร์ให้เป็นภาษาทางวิศวกรรมศาสตร์ให้ได้ ทั้งนี้เพื่อการนำแผนไปปฏิบัติต่อไป

2.6.5 การนำผลทางสถิติไปปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหา

ภายหลังจากการตีความหมายเพื่อทำความเข้าใจกับผลการวิเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้ศึกษาควรจะมีการยืนยันผลการทดลอง(Confirmation) อีกครั้ง ด้วยการทดลองปรับพารามิเตอร์ของประชากรหรือกระบวนการให้อยู่ในค่าที่กำหนด แล้วพิจารณาดูว่ารูปแบบความเบี่ยงเบนของประชากรอยู่ในลักษณะใด ตรงกับการวินิจฉัยหรือไม่ ถ้าไม่ตรงกับที่วินิจฉัยไว้ ก็มีความจำเป็นที่ผู้วิเคราะห์จะต้องย้อนกลับไปวิเคราะห์อีกครั้งว่า เกิดขึ้นจากความผิดพลาดในขั้นตอนใดของวิธีการ แต่ถ้าหากพบว่ารูปแบบความเบี่ยงเบนประชากร ภายหลังการปรับค่าพารามิเตอร์เป็นไปตามที่ได้วินิจฉัยไว้แล้ว ก็ให้ดำเนินการปฏิบัติการแก้ไขถาวรต่อไป

ค่าสถิติที่สำคัญ (Some Important Statistic)

จุดประสงค์ของการสุ่มตัวอย่างก็เพื่อใช้ตัวอย่างเป็นตัวแทนประชากร ทั้งหมด ในการหาค่าพารามิเตอร์ต่างๆ ของประชากร

ค่าเฉลี่ย ถ้า $X_1, X_2, X_3, \ldots, X_n$ เป็นตัวแปรสุ่มที่มีจำนวน n ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) ของตัวอย่างขนาด n นี้คือ

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^{n} X_i}{n}$$

ค่าพิสัย ค่าพิสัยของตัวแปรสุ่ม $X_1, X_2, X_3, \ldots, X_n$ คือค่าสถิติที่มีค่า $X_n - X_1$ เมื่อ X_nและ X_1 เป็นค่าสังเกตของตัวอย่างที่มีค่ามากที่สุดและน้อยที่สุดตามลำดับ

ค่าความแปรปรวนของตัวอย่าง $X_1, X_2, X_3, \ldots, X_n$ เป็นตัวแปรสุ่มที่มีขนาด n ค่าความแปรปรวนของตัวอย่างคือ ค่าสถิติ s^2 โดย

$$s^2 = \frac{\left(n\sum_{i=1}^{n}X_i^2 - \left(\sum_{i=1}^{n}X_i\right)^2\right)}{n(n-1)}$$

ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวอย่าง ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวอย่าง หรือ ค่า s คือค่ารากที่สองของค่าความแปรปรวนของตัวอย่าง และเป็นค่าบวก

$$S = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n}(X_i - \bar{X})^2}{(n-1)}}$$

2.7 ตัวแบบจำลองสถานการณ์(Simulation Model)

ตัวแบบการจำลองสถานการณ์ (Simulation Model) เป็นตัวแบบเชิงปริมาณที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเป็นตัวแปลที่มีความยืดหยุ่นสูง สามารถสร้างให้เข้ากับสภาพปัญหาทุกรูปแบบ โดยการใช้หลักการทางสถิติจำลองสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ใช้ในการศึกษาและวิเคราะห์สภาพการดำเนินงาน คาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ประเมินผลทางเลือกต่างๆที่มีอยู่ ช่วยในการวางแผน แก้ปัญหา และตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตัวแบบการจำลองสถานการณ์มีลักษณะที่แตกต่างจากตัวแบบทางคณิตศาสตร์อื่นๆ โดยตัวแบบจำลองสถานการณ์เป็นตัวแบบลักษณะ descriptive model เนื่องจากปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงนั้นไม่สามารถใช้ตัวแบบที่ต้องการหาผลเฉลยเหมาะที่สุดได้ เพราะลักษณะที่ไม่เป็นไปตามสมมติฐานของตัวแบบนั้นๆ จึงต้องใช้ตัวแบบสร้างขึ้นสำหรับปัญหานั้นโดยเฉพาะ ตัวอย่าง เช่น การตัดสินใจในการให้บริการรถสัมบริเวณคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยแต่ละวันมีจำนวนผู้ใช้บริการไม่เท่ากันหรือแตกต่างกันไป บางวันอาจใช้บริการอยู่ 100 คน แต่บางวัน อาจใช้บริการอยู่ 75 คน เป็นต้น ทำให้ไม่สามารถใช้ตัวแบบปริมาณสั่งประหยัดสุดได้ ในกรณีเช่นนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องนำตัวแบบการจำลองสถานการณ์มาช่วยในการแก้ปัญหา โดยสร้างเหตุการณ์จำลองความต้องการที่จะใช้บริการของนิสิตที่เกิดขึ้นจริง เป็นเครื่องช่วยในการสร้างแบบจำลองสถานการณ์

ตัวแบบจำลองสถานการณ์มิได้มุ่งเน้นการหาผลเฉลยเหมาะที่สุดในการแก้ปัญหา แต่เน้นที่ว่าในบรรดาทางเลือกที่หยิบยกขึ้นมาพิจารณาภายใต้ข้อมูลที่มีอยู่นั้นทางเลือกใดน่าพอใจที่สุด แต่ในปัจจุบันซึ่งวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ทำให้สามารถหาผลเฉลยที่ดีขึ้น

หรือใกล้เคียงกับผลเฉลยเหมาะที่สุดได้มากขึ้น เนื่องจากการใช้คอมพิวเตอร์จำลองสถานการณ์สามารถหยิบยกมาเลือกมาพิจารณาได้มากขึ้น

2.7.1 ขั้นตอนการจำลองสถานการณ์

ในการจำลองสถานการณ์มีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

1) ศึกษารายละเอียดของปัญหา
2) สร้างตัวแบบการจำลองสถานการณ์
3) ทดสอบตัวแบบการจำลองสถานการณ์
4) คำนวณ
5) ประเมินผล
6) นำไปใช้

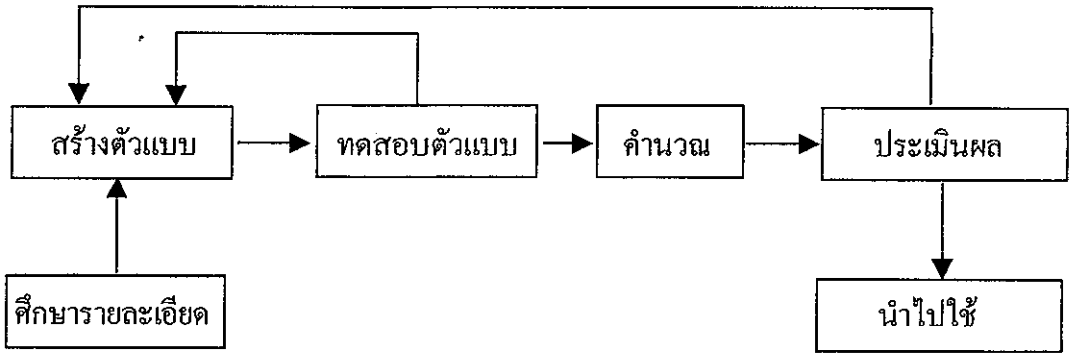

รูปที่ 2.8 ขั้นตอนการสร้างตัวแบบการจำลองสถานการณ์

2.7.2 การสุ่มตัวอย่างแบบมอนติคาร์โล

ในการคำนวณตัวแบบการจำลองสถานการณ์จะจำลองพฤติกรรมของปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ จึงต้องใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์เกี่ยวกับการสุ่มตัวอย่าง ความน่าจะเป็นในการเกิดเหตุการณ์ต่างๆ การสุ่มตัวอย่างแบบมอนติคาร์โล (Monte Carlo Sampling) เป็นกระบวนการหนึ่งในการสุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ร่วมกับการจำลองสถานการณ์ที่มีความน่าจะเป็นเข้ามาเกี่ยวข้อง

2.8 การวิเคราะห์ความไว (Sensitivity Analysis)

การวิเคราะห์ความไว จะใช้หลักการในการวิเคราะห์จากส่วนต่าง ๆ ว่ามีผลต่อการ เพิ่มประสิทธิภาพรถโดยสารขนาดเล็กหรือไม่ โดยการวิเคราะห์ความไวได้ทำการศึกษาจากการหาประสิทธิภาพเดิมที่มีอยู่เดิมแล้วทำการเพิ่มประสิทธิภาพขึ้นมาใหม่ โดยจะเป็นการวิเคราะห์ความไวโดยการศึกษา จากจุดคุ้มทุน และอัตราส่วน B/C จากนั้นวิเคราะห์ความไวโดยการปรับปรุงส่วนต่างๆ ที่มีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพ